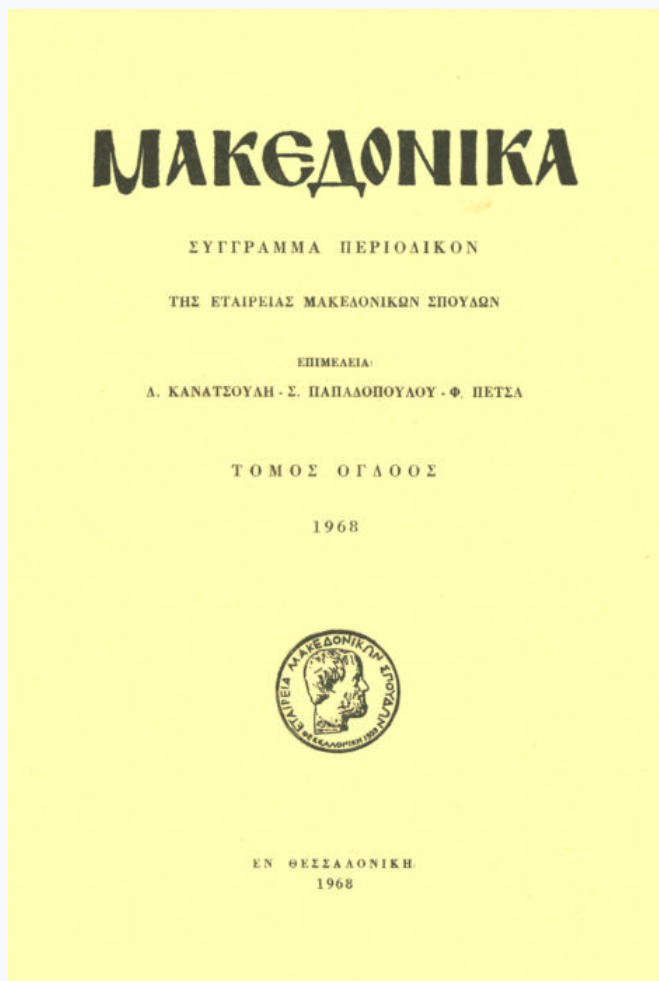

Μακεδονικά

Τόμ. 8, Αρ. 1 (1968)

Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου
Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι
Ευχαί και ύμνοι

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.323](https://doi.org/10.12681/makedonika.323)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1968). Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι Ευχαί και ύμνοι. *Μακεδονικά*, 8(1), 421–422. <https://doi.org/10.12681/makedonika.323>

δύο κώδικες τούς οποίους βρήκε στο 'Ιστορικό 'Αρχείο Μακεδονίας της 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και οι οποίοι αναφέρονται στη μητρόπολη Πελαγονίας. 'Ο σ. δημοσιεύει ένα τμήμα από τα ανέκδοτα ακόμη Πρακτικά της Δημογεροντίας καθώς και ιδιόχειρο του μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ 'Επαρχιακό Κανονισμό των 'Ιδρυμάτων του Μοναστηρίου. 'Εξ άλλου δὲν παραλείπει νά αναδημοσιεύσει ὅσα ἔγραψε τότε ὁ ξένος τύπος σχετικά με τὴν κατάσταση στὴ Μακεδονία (σ. 100 - 115).

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου τοῦ κ. Γερομιχαλοῦ παρατίθενται διάφοροι λεπτομερεῖς στατιστικοὶ πίνακες ἀπὸ τούς οποίους παρουσιάζεται τόσο ἡ πλουσιώτατη εκπαιδευτικὴ καὶ μορφωτικὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων στὸ Μοναστήρι, ὅσο καὶ τὰ ἀποτρόπαια ἐγκλήματα τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου κατὰ τὰ ἔτη 1903 - 1908 (σ. 115 - 118).

Τέλος, ὁ σ. εὐχεται στὸ τέλος τοῦ προλόγου του (σ. 4), ὅπως ἡ μελέτη του γιὰ τὸν μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ Φορόπουλο ἀποτελέσει παράδειγμα πρὸς μίμηση καὶ «εὐλαβὲς μνημόσυνον εἰς πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐθυσιάσθησαν διὰ νά ζήσωμεν ἡμεῖς ἐλευθέρου».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, τ. Ι, Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, 8ον, σελ. κδ' + 280. [Ἐκδόσις 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικαὶ Πραγματεῖαι, Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ, ἀριθμ. 10].

'Ο κ. Φουντούλης εἶναι ἐντεταλμένος ὑψηλῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. 'Εξ άλλου εἶναι γνωστός στὸ θεολογικὸ καὶ φιλολογικὸ κόσμον ἀπὸ τὰ πολλὰ του δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὸν κλάδον τῶν λειτουργικῶν σπουδῶν. 'Ο ζήλος τοῦ σ. γιὰ τίς λειτουργικὰς μελέτας, χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ θανάμια μετὰ τὸ δάσκαλόν του κ. Π. Ν. Τρεμπέλα, στὸν ὁποῖον καὶ ἀφιερώνει τὴν ἐργασίαν του. Ἀργότερα, συμπληρῶνει τὴν εἰδίκευσή του (Βέλγιο - Γαλλία - Δ. Γερμανία καὶ Ἰταλία) χρησιμοποιώντας ὅ,τι καλύτερον ἔχει νά ἐπιδείξῃ ἡ Δ. Εὐρώπη στὸν κλάδον τῆς λειτουργικῆς, ἰδίως στὰ θέματα τῆς ὀνομαζομένης «λειτουργικῆς κινήσεως».

'Ο Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Συμεών (+ 1429) διακρίθηκε ὡς συγγραφεὺς δογματικῶν καὶ λειτουργικῶν ἔργων. Εἶναι, ἄλλωστε, ὁ τελευταῖος σπουδαῖος ἐρμηνευτὴς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ὁ συντάκτης ἐκκλησιαστικῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων τοῦ Βυζαντίου. Εἶναι ὁμῶς γνωστός καὶ ὡς λειτουργικὸς μεταρρυθμιστής.

'Ο κ. Φουντούλης ἦταν ὁ ἐνδεδειγμένος γιὰ μία τέτοια σοβαρὴ ἐργασία. Ἡ πείρα του στὰ προβλήματα τῆς λειτουργικῆς στάθηκε πολὺτιμος σύμβουλος στὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών. Τὸ 1966 τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἰῶνος τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐξέδωσε τὴν διατριβὴν τοῦ ὡς ὑψηλῆς τοῦ¹. Στὴ διατριβὴν του ἐκείνη ὁ σ. ὑποσχέθηκε (σ. 27, σημ. 1) νά δώσῃ ἀργότερα στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ ἀνέκδοτα λειτουργικὰ ἔργα τοῦ Συμεών. Τὸ σημερινὸ λοιπὸν ἔργο τοῦ κ. Φουντούλη εἶναι μία ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεώς του ἐκείνης, τὴν ὁποία

1. Ι. Μ. Φουντούλη, Τὸ λειτουργικὸν ἔργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης (Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς θείας λατρείας), Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἰῶνος, ἀριθμ. 84, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 180 + 3 φωτογραφίαις κωδίκων. Βλ. κριτικὴ τοῦ Γ. Ι. Μαντζαρίδη, στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά» 2 (1967) 458 - 460.

πραγματοποιεί με επιτυχία, αφού δημοσιεύει ανέκδοτα έργα με εισαγωγή και σχόλια σε κριτική έκδοση, σύμφωνα με τα 14 ανέκδοτα χειρόγραφα και 3 εκδόσεις σχετικών έργων του Συμεών, τα οποία υπάρχουν σήμερα (βλ. σ. ιβ' - κα').

Ο πρώτος τόμος των ανέκδοτων έργων του Συμεών, εκτός από την εισαγωγή (σ. ζ' - κδ'), διαίρεται από τον σ. σε δύο μέρη: α) Τīs ευχές (σ. 1-72) και β) τους ύμνους (σ. 75-266). Στο πρώτο μέρος παρουσιάζει ο σ. 26 διάφορες ευχές (σ. 1 - 69) και μία αμφισβητούμενη πρόκειται περί των «αιτήσεων των λεγομένων εν λιτανεία» (σ. 70 - 71). Στο δεύτερο μέρος, στους ύμνους, παρουσιάζει: 42 στιχηρά (σ. 75 -118), 8 δοξαστικά (σ. 119 - 122), 8 ιαμβικά θεοτοκία (σ. 123 - 127), 21 καθίσματα (σ. 129 - 137), 4 κοντάκια και οίκους (σ. 139 - 141) και ένα αμφισβητούμενο (σ. 141 - 142), 28 κανόνες (σ. 143 - 261) και 12 εξάποστειλάρια (σ. 263 - 266). Στο τέλος του έργου ο σ. παραθέτει δύο χρησίμους πίνακες: στον πρώτο παρουσιάζει τις ευχές «καθ' ὕλην» (σ. 267 - 268) και στο δεύτερο τους ύμνους κατά την ὁρτολογική και λειτουργική τους σειρά (σ. 269 - 273).

Πολλαπλή σπουδαιότητα παρουσιάζουν τα έργα του Συμεών και ἐδὼ ἀκριβὼς ἔγκειται ἡ συμβολή του κ. Φουντούλης:

1. *Ἐπιστημονική*: Διότι παρουσιάζουν μία ἄγνωστη μέχρι σήμερα πτυχή τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος ἐνὸς βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως καὶ καταδεικνύουν τὴν ἰδιαίτερα σημαντικὴ συμβολὴ του στὴ βυζαντινὴ λειτουργικὴ γραμματεία. Οἱ ευχές καὶ οἱ ὕμνοι τὸν παρουσιάζουν ἐφάμιλλο πρὸς τοὺς μεγάλους βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τοῦ εἶδους του, ὅχι μόνο γιὰ τὴ σημαντικὴ ἔκτασιν τῶν ἔργων του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ποιότητα καὶ τὸ θεολογικὸν τους βάθος. Ἐτσι μὲ τὰ ανέκδοτα μέχρι τώρα συγγράμματα του ὁ Συμεὼν παίρνει τὴ θέση ποῦ τοῦ ἀνήκει μετὰ τῶν βυζαντινῶν λειτουργικῶν συγγραφέων, τῶν ὑμνογράφων καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν διαρρυθμιστῶν τῆς ὁρθοδόξου λατρείας.

2. *Ἱστορικὴ καὶ τοπικὴ*: Μὲ τὴ δημοσίευσιν τῶν ανέκδοτων ἔργων τοῦ Συμεών, προβάλλεται ἡ μορφή ἐνὸς λόγιου καὶ λαμπροῦ ἱεράρχη τῆς Θεσσαλονίκης, ἱεράρχη ὁποῖος μπορεῖ νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους μεγάλους ἱεράρχες τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης, σὺν τὸν Εὐστάθιῳ, τὸν Νεῖλο Καβάσιλα καὶ Γρηγόριῳ τὸν Παλαμᾶ. Ἄλλωστε πολλὰς ευχές ποῦ συνέταξε, ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, π.χ. σὲ ἐπιδρομὰς, σὲ «ἁιμούς», σὲ «λοιμούς», σὲ «λοιομνίες κ.λ.π.». Ἄλλες ευχές ἀναφέρονται σὲ γιορτὲς καὶ σὲ πανηγύρεις ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ἀχειροποιήτου. Ἄλλες πάλι σὲ λιτανεῖες ποῦ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ στὴν πόλιν αὐτὴ, σὺν τῇ λιτανείᾳ τῶν Βαΐων, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Ἰνδίκτου κ.λ.π. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ «ὑπὲρ τῶν βασιλέων» εὐχὴ στὴν ὁποία γίνεται σαφὴς ἀναφορὰ στὸ πολιτικὸν σχῆμα πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης στοὺς Βενετούς (σ. 18 - 20). Ἄλλωστε σὲ πολλὰς ευχές διεκτραγωδεῖται ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάπτωση τῆς πόλεως, ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ γενικὰ κατάστασίς της. Ὑμνοὶ τοῦ Συμεών ἀναφέρονται σὲ τοπικοὺς ἁγίους, ὅπως στὸν ἅγιον Δημήτριον, τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶ κ.ἄ.

3. *Πρακτικὴ*: Διότι οἱ ευχές καὶ οἱ ὕμνοι τοῦ Συμεών μποροῦν νὰ πλουτίσουν τὴς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ συμπληρώσουν διάφορες ἐλλείψεις μὲ νέα πρωτότυπα κείμενα ἄγνωστα μέχρι σήμερα.

Ο δεύτερος τόμος τῶν ανέκδοτων ἔργων τοῦ Συμεών, ποῦ μένει νὰ παρουσιάσῃ ὁ κ. Φουντούλης, θὰ περιέχῃ τὰ ἔργα τοῦ Συμεών ποῦ ἀναφέρονται στὸ λεγόμενον: «*Τυπικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης*».